

Г.М. Гордієнко

Уманський державний аграрний університет, Україна

ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВАЛІДІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ в УРСР в 1942 – 1948 рр.

У статті розкривається зміст заходів Радянської держави щодо соціального забезпечення інвалідів Вітчизняної війни в повоєнний період. Аналізується ефективність діяльності державних структур, спрямованої на покращення становища інвалідів-фронтовиків.

Завданням української історіографії залишається відтворення колективної пам'яті народу. Важливою частиною нашої спільної пам'яті є трагедія Великої Вітчизняної війни і випробування повоєнного періоду. Особливо цінною в цьому контексті є соціальна історія – розгортання в часі життєдіяльності різних соціальних груп і спільнот, які склали українське суспільство. Унікальне місце в структурі повоєнного суспільства України займали фронтовики-інваліди.

Спеціальних робіт, присвячених становищу інвалідів Вітчизняної війни в повоєнний період, поки що немає. Окремі аспекти цієї проблеми піднімалися в працях дослідників, які висвітлювали політичне, економічне, культурне життя населення України після перемоги СРСР над нацистською Німеччиною. Історики вказали на особливо складні умови життя покалічених фронтовиків, на недостатню роботу радянського режиму щодо соціального забезпечення означеного контингенту, бюрократизм і черствість номенклатурних чиновників [1-5]. Однак ці вартісні спостереження не набули послідовного і розгорнутого характеру. З огляду на це, дослідження умов життєдіяльності інвалідів Вітчизняної війни і роль держави в поліпшенні цих умов у період воєнного протистояння і в повоєнні часи є актуальним.

Необхідно, нарешті, встановити документально підтверджену чисельність інвалідів Вітчизняної війни в УРСР, диференціацію фронтовиків цієї категорії за групами інвалідності. Важливо також показати зміст заходів радянського режиму юридичного, організаційного, фінансового і матеріально-побутового характеру, спрямованих на соціальне забезпечення фронтовиків-інвалідів. Потрібно виявити, наскільки адекватними були дії радянського керівництва, чи сприяли вони полегшенню повсякденного життя вчорашніх захисників країни. Вирішенню цих завдань і буде присвячено дану роботу.

Вже протягом перших місяців радянсько-німецької війни в містах і селах СРСР з'являється багато покалічених військових. Але юридичне виокремлення нової групи інвалідів відбулось лише навесні 1942 р. Спочатку 6 травня 1942 р. РНК СРСР, а 20 травня цього ж року РНК УРСР спільно з ЦК КП(б)У затвердили окремі постанови, які стосувалися інвалідів війни. Постанова РНК СРСР № 640 мала назву «Про трудове влаштування інвалідів Вітчизняної війни» [6]. Постанова РНК УРСР та ЦК КП(б)У № 115 була оприлюднена під заголовком «Про трудовлаштування інвалідів Вітчизняної війни» [7]. Ці офіційні документи вперше оголошують про існування нової категорії інвалідів – інвалідів Вітчизняної війни, окреслюючи контури особливого статусу цієї групи учасників війни. До травня 1942 р. у нормативній сфері не було розрізнення: всі покалічені під час бойових дій, починаючи з 1938 р., в СРСР мали означення «інвалід війни». У подальшому в усіх

державних і статистичних документах проходитиме саме така назва даного контингенту – «інвалід Вітчизняної війни». За інвалідами інших військових конфліктів залишалась назва «інвалід війни».

Якщо до травня 1942 р. соціальне забезпечення інвалідів війни складалося тільки з пенсіонування та деяких пільг щодо оподаткування, то після оприлюднення постанов РНК СРСР і РНК УРСР і ЦК КП(б)У визначаються й нові напрями підтримки державою покалічених фронтовиків. Постановою РНК СРСР від 6 травня 1942 р. № 640 на народних комісарів соціального забезпечення союзних республік була покладена персональна відповідальність за працевлаштування і організацію виробничого навчання інвалідів війни, а на керівників підприємств і організацій – обов'язки в стислі терміни надавати інвалідам, направленим органами соціального забезпечення, відповідну роботу. Інвалідам Вітчизняної війни надавалось переважне право зарахування на всі державні підприємства і організації. Керівники підприємств і організацій зобов'язані були при розподілі житлової площі в першу чергу забезпечувати інвалідів війни. Постанова зобов'язувала при наркоматах соціального забезпечення та обласних відділах соціального забезпечення створити спеціальні сектори з працевлаштування, а при районних відділах (собезах) – ввести посаду інспектора з працевлаштування інвалідів Вітчизняної війни [8].

Українська постанова від 20 травня 1942 р. № 115, в основному, відтворювала зміст постанови союзної РНК. Але поряд з цим, постанова вимагала від Наркомату соціального забезпечення УРСР (нарком – Є.І. Легур) відновити діяльність управління навчання та трудовлаштування інвалідів [7]. Таким чином, головною державною установою, на яку покладалось завдання захисту інвалідів Вітчизняної війни, було визначено Наркомат соціального забезпечення.

Донедавна в науковій літературі було важко знайти статистичні дані щодо чисельності інвалідів Вітчизняної війни. І це не дивно. Адже ця статистика тривалий час відносилась до розряду секретних. В роки «перебудови» ця інформація стала відкритою, що дало можливість фахівцям розпочати роботу з встановлення точних цифр. Так, Є.Ю. Зубкова пише про 2 млн інвалідів у СРСР. Серед них, вказує російська дослідниця, близько 450 тис. фронтовиків мали ампутації рук або ніг і близько 350 тис. ампутації з діагнозом запалення кісткового мозку [9]. Український дослідник О.Є. Лисенко подає такі дані. На 01.06.1946 р. на обліку в органах соціального забезпечення перебувало понад 500 тис. інвалідів [5]. Щоправда, автори не уточнюють категорію інвалідів, а це важливо, оскільки окрім інвалідів Вітчизняної війни, як вже зазначалось вище, в СРСР були й інші категорії інвалідів («інваліди імперіалістичної війни», «інваліди війни», «інваліди праці»).

Згідно з матеріалами Наркомату соціального забезпечення УРСР, протягом 1943 – 45 рр. в Україну повернулися майже всі інваліди-фронтовики. Так, пенсіонерів-інвалідів Вітчизняної війни рядового, сержантського і старшинського складу на 1 січня 1946 р. нараховувалось 401 030 чол. З них інвалідів I групи – 7 399, інвалідів II групи – 167 110, інвалідів III групи – 226 521 [10]. До цієї кількості не входять інваліди Вітчизняної війни – офіцери, оскільки вони перебували на обліку в військових комісаріатах. Протягом 1945 р. у лікарсько-трудова експертних комісіях (ЛТЕКах) пройшли первинний і повторний огляд і були визнані інвалідами Вітчизняної війни 819 817 фронтовиків. З них визнані: інвалідами I групи – 13 403; інвалідами II групи – 388 531; інвалідами III групи – 417 883. Слід зазначити, що кількість інвалідів Вітчизняної війни в УРСР у 1945 р. вже перевищувала кількість інвалідів праці (353 370 чол.) [11]. Станом на 01.01.1948 р. в УРСР у Міністерстві соціального забезпечення було зареєстровано 364 703 інвалідів Вітчизняної війни з числа рядових, сержантів і старшин. Інвалідів Вітчизняної війни офіцерського складу налічувалось 49 276 осіб. Тобто всього інвалідів-фронтовиків було 413 973 чол. [12].

Хоча й ці цифри потребують подальшого уточнення. Чимало фронтовиків – інвалідів III групи, які проживали далеко від райцентрів, через бюрократичну тяганину не ставали на облік. Необхідність два рази на рік проходити переогляд, для якого необхідно було добира-

тися до райцентру, не сприяла точному обліку інвалідів. Іноді деяких фронтовиків негайно ставати на облік стримувало прагнення знайти високооплачувану роботу. Отож, протягом 1945 р. кількість інвалідів Вітчизняної війни в УРСР стабілізувалась. У подальшому вищезазначена кількість фронтовиків-інвалідів в УРСР змінювалася несуттєво.

Розміри пенсій інвалідам війни визначалися з перших днів радянсько-німецької війни постановами РНК СРСР № 1269 від 16 липня 1940 р. «Про пенсії військовослужбовцям рядового і молодшого начальницького складу строкової служби та їх сім'ям» і № 1474 «Про пенсії і допомоги особам вищого, старшого і середнього начальницького складу, особам молодшого начальницького складу поверхстрокової служби, спеціалістам рядового складу поверхстрокової служби та їх сім'ям», яка була затверджена 5 червня 1941 р. Проте для України ці постанови з початку Великої Вітчизняної війни не мали великого значення, оскільки її територія перебувала під нацистською окупацією. 31 січня 1944 р. РНК СРСР ухвалила постанову № 104, якою затверджувалася Інструкція «Про порядок призначення і виплати пенсій по інвалідності військовослужбовцям рядового, сержантського і старшинського складу». Фактично це був основний документ, який регламентував пенсійне забезпечення інвалідів Вітчизняної війни в УРСР у повоєнний період, оскільки переважна більшість інвалідів належали саме до категорії рядових, сержантів і старшин.

Отож, суми пенсій були такими. Для інвалідів I групи, які до призову на фронт працювали робітниками і службовцями і отримували зарплатню до 400 крб., пенсія становила 100 % довоєнної зарплати. Для інвалідів II групи, відповідно – 75 %, а для інвалідів III групи – 50 % довоєнної зарплати. Ті ж інваліди, які не працювали до війни, чи їх платня була мізерною, мали отримувати пенсії не менше, ніж: інваліди I групи – 150 крб., інваліди II групи – 120 крб., інваліди III групи – 90 крб. Варто підкреслити одну дуже важливу особливість пенсіонування інвалідів Вітчизняної війни. Інваліди, які були пов'язані з сільським господарством, отримували пенсію на 20 % меншу, ніж ті, які проживали у містах. Це була відверта дискримінація. До того ж більшість інвалідів-фронтовиків повернулися саме в село [13]. Єфрейтори і сержанти мали пенсію на 25 % вищу, ніж рядові. Офіцери-інваліди отримували пенсію, згідно з постановою РНК СРСР № 1474 від 5 червня 1941 р. Офіцери-інваліди I групи мали розмір пенсії, який становив 75 % їхнього офіцерського окладу до поранення, офіцери-інваліди II групи, відповідно – 55 %, а офіцери-інваліди III групи – 40 % окладу [14]. Загалом же, в середньому український інвалід-фронтвик у повоєнні роки отримував на місяць 152 крб. [15].

Щоб оцінити реальну вартість цих коштів, слід взяти до уваги, що до 1947 р. у СРСР існувала карткова система. Картки відрізнялися в залежності від того, до якої категорії належав отримувач картки. Так, радянські громадяни отримували так звані робітничі картки першої і другої категорії, спеціальні картки для службовців, дітей та утриманців тощо. Норми продуктів за картками і ціни на них були фіксованими. Ціни на продукти за картками називалися «пайковими». Звичайно, «пайкові ціни» були в кілька разів нижчими від цін на продукти в комерційних магазинах і на ринку. Так, «пайкова ціна» на житній хліб за 1 кг становила в 1946 р. 0,75 – 1,15 крб., а комерційна ціна – від 8 до 10 крб. [9]. До того ж протягом 1946 року ціни на продукти зросли. Навіть «пайкові ціни» підскочили в 2,5 – 3 рази [9]. Тому, як стверджує Є.Ю. Зубкова, на одну пенсію без додаткового заробітку інвалідові в цей час прожити було важко, а то й просто неможливо [9]. Усвідомлювала це і влада. Так, у січні 1943 р. союзний уряд затвердив порядок, згідно з яким, інваліди III групи отримували увесь обсяг своєї пенсії незалежно від того, скільки вони заробляли. Це йшло врозріз з вимогами постанови РНК № 1269 від 16 липня 1940 р. (якщо сума зарплати і пенсії перевищує довоєнний рівень зарплати інваліда, то пенсія урізалась). Але радянський режим свідомо порушував встановлене ним же обмеження. Щоб вижити, інвалід-фронтвик вимушений був працювати.

З огляду на вищезазначене, чи не найбільше уваги радянський уряд приділяв проблемі працевлаштування вчорашніх фронтовиків. Незабаром після ухвалення травневі постанови 1942 р. вже не охоплювали всього кола проблем, які виникли у зв'язку із різким зростанням кількості інвалідів. Тому з'являються нові урядові документи. 28 січня 1943 р. РНК СРСР затвердила Постанову № 73 «Про трудове влаштування інвалідів Вітчизняної війни». В розвиток цього документа РНК УРСР і ЦК КП(б)У 23 лютого 1944 р. затвердили свою Постанову № 117 «Про трудове влаштування, виробниче навчання та матеріально-побутове обслуговування інвалідів Вітчизняної війни». А восени 1944 р. Наркомат соціального забезпечення УРСР затвердив Інструкцію «Про порядок трудового влаштування інвалідів Вітчизняної війни». Згідно з цими нормативними актами, в усіх областях УРСР створювалися постійнодіючі комісії з працевлаштування інвалідів Вітчизняної війни у складі: заступника голови виконавчого комітету місцевої ради депутатів трудящих (голова), секретаря відповідного комітету ВКП(б), секретаря комітету ЛКСМУ, голови відповідної профспілкової організації та завідуючого обласним відділенням соціального забезпечення (секретар комісії) [16]. Безпосередню роботу з трудовлаштування фронтовиків-інвалідів проводили районні і міські відділи соціального забезпечення.

Загалом це мало вигляд не так піклування про інваліда, як про забезпечення народного господарства робочою силою. Зокрема, в Наказі НКСЗ № 21 від 5 червня 1945 р. «Про заходи по покращенню організації роботи ЛТЕКів і матеріально-побутовому обслуговуванні інвалідів Вітчизняної війни» про інвалідів війни III групи говориться так: «...вказані особи не тільки можуть, але й повинні працювати в народному господарстві» [17].

Контроль за працевлаштуванням інвалідів Вітчизняної війни було запроваджено в УРСР відразу після ухвалення урядовими і партійними органами відповідних постанов від 6 і 20 травня 1942 р. В Україні собези організували трудовлаштування на території 12 ще не окупованих нацистами районів Харківської області і 7 районів Ворошиловградської. Так, згідно з доповідною запискою заступника наркома соціального забезпечення УРСР Спесивцева і завідувача Ворошиловградським обласним відділом соціального забезпечення Дегтярьова, по Біловодському райсобезу налічувалось 60 осіб інвалідів Вітчизняної війни (32 чол. – II групи інвалідності і 28 чол. – III групи). З них на червень 1942 р. було працевлаштовано 46 осіб (20 чол. інвалідів II групи і 26 – III групи) [18].

Після визволення України від фашистських загарбників і з початком відбудови народного господарства контроль за працевлаштуванням інвалідів Вітчизняної війни набрав всеохоплюючого характеру. Так, на 1 липня 1945 р. в УРСР на обліку органів соціального забезпечення перебувало 331 965 інвалідів-фронтовиків. З них було працевлаштовано 243 859 чол., що становило 73,4 %. З цієї кількості було працевлаштовано інвалідів II групи – 172 990 чол., або 52,1 %, інвалідів III групи – 142 619 чол., або 93,1 % [19]. Восени 1946 р. питома вага працевлаштованих фронтовиків-інвалідів сягнула 87,2 %. Станом на 1 липня 1948 р. відсоток працевлаштованих інвалідів даної категорії було підвищено і він вже становив 94,3 % усіх інвалідів Вітчизняної війни, які перебували на обліку в органах соціального забезпечення.

Однак, незважаючи на особливу увагу радянських органів до працевлаштування інвалідів Вітчизняної війни, протягом усіх повоєнних років було достатньо бюрократизму, байдужості, нехлюйства. Ось факти, про які змушений був говорити навіть нарком соціального забезпечення УРСР В.А. Муратов в 1945 р. На заводі ХЕМЗ у Харкові інваліда Вітчизняної війни Золотухіна, який мав серйозні пошкодження очей, всупереч висновку ЛТЕК направили на роботу в електрозварювальний цех на нічну роботу, в результаті чого фронтовик осліп на обидва ока [20]. А в Києві керівництво кондитерської фабрики ім. Карла Маркса не прийняло на роботу інваліда Вітчизняної війни III групи, Героя Радянського Союзу Сухоручкіна, незважаючи на те, що фронтовик мав направлення від

районного комітету КП(б)У. Керівництво Подільського «Харчторгу» Києва, маючи вільні вакансії, відмовило в прийомі на роботу чотирьом інвалідам-фронтовикам з неофіційним резюме «всі інваліди тільки й ідуть в “Харчторг”» [20].

Мало змінилась ситуація і через три роки. В 1948 р. міністр соціального забезпечення УРСР М.Ф. Ананченко змушений був констатувати такі факти. Інвалід Вітчизняної війни Кабаков (м. Макиївка, Сталінська обл.) з дефектом лобної долі черепа, працював на шахті, в той час, коли ця робота йому була протипоказана, згідно з висновком ЛТЕК. Інвалід Вітчизняної війни II групи без правої руки Євтушенко (Новоград-Волинський район, Житомирської області) до інвалідності працював токарем і заробляв 800 – 900 крб. А в 1948 р., вже після госпіталю, він працював охоронцем з окладом 250 крб. Відомим став факт, коли трест їдалень і ресторанів Львівської області відмовив багатьом інвалідам у прийомі на роботу. Начальник шахтоуправління № 6/14 м. Макиївки Плясов відмовився працевлаштувати на посаду начальника завантаження інваліда Вітчизняної війни Новікова, в якого була ампутована рука [21].

Нарком В.А. Муратов ще в 1945 році зазначав з цього приводу: «...Райсобези не вникають у становище, не добираються до кожного окремого інваліда Вітчизняної війни, щоб узнати де він працює, як працює, чого йому бракує, які для нього створені умови підвищення кваліфікації, нарешті, чи задоволений він роботою, чи незадоволений.

Непрацюючих інвалідів Вітчизняної війни III групи потрібно примусити працювати шляхом надання їм допомоги у виборі і працевлаштуванні на роботу, а то ми маємо факти, коли деякі інваліди Вітчизняної війни, які потрапили під вплив нехороших людей, стали на шлях хуліганства, крадіжок, старцювання і на низку інших вчинків» [22].

Сотні тисяч покалічених фронтовиків в ці тяжкі роки потребували хоча б мінімальних матеріально-побутових умов життя. Органи соціального забезпечення отримали завдання ще з 1942 року опікуватися побутом інвалідів Вітчизняної війни. Однак робота Наркомату соціального забезпечення з матеріально-побутового обслуговування фронтовиків зводилась до того, що місцеві собези лише спонукали виробничі, кооперативні, сільськогосподарські та інші організації надавати відповідну допомогу фронтовикам-інвалідам. Хоча відповідну статистику собези вели. Так, до Наркомату соціального забезпечення обл- та міськсобези подавали дані про те, скільки інвалідів потребує кредиту на будівництво житла, ремонту квартир, отримання житлоплощі, будівельних матеріалів, придбання домашньої худоби і т.п. [21].

На першому місці для всіх мешканців України в повоєнний час стояло питання житла. По території республіки двічі пройшов вогонь фронтів. Руйнівними були для населення України і роки окупації, особливо в регіонах, де активно діяли партизани – як українські національні формування, так і радянські загони. Мільйони українців у повоєнні роки не мали нормальних житлових умов. Страждали від цього й інваліди війни. Так, згідно з результатами обстеження Чернігівського обл- і міськсобезів, восени 1944 р. в області перебувало на обліку органів соціального забезпечення 12 111 чол. інвалідів Вітчизняної війни. Як про велике досягнення повідомлялося, що в Ріпкинському районі для інвалідів-фронтовиків збудували 11 хат і 18 землянок [23]. Обстеження показало, що в цьому ж районі (район активних дій радянських партизан проти окупантів) потребують житла 25 покалічених фронтовиків. У документі зазначалось, що Чернігівські обл- і міськвідділи взагалі не вели обліку потреб інвалідів у житлі [23].

Навіть нарком соціального забезпечення, оцінюючи житлову проблему, змушений був наводити неприглядні факти по Харківській області. Зокрема, в с. Юрченково Печерницького району інвалід Вітчизняної війни II групи Самойленко з сім'єю мешкав у колишньому бліндажі. Ні колгосп, ні радянські органи, ні органи соціального забезпечення не надавали фронтовикові ніякої допомоги [24].

Прошло три роки, а ситуація з житлом для інвалідів залишалася невирішеною. В 1948 р. в УРСР потребували житла або поліпшення житлових умов 27 412 інвалідів Вітчизняної війни [21].

Не кращою була ситуація для інвалідів Вітчизняної війни і з харчуванням. Так звана «одноразова допомога» інвалідові по прибуттю його на місце проживання повністю залежала від активності місцевих організацій. Так, в Тальнівському районі на Київщині «одноразову допомогу» інвалідам (борошно, крупи, яйця, масло) збирали серед колгоспників активісти райкому комсомолу [25]. Тобто «одноразова допомога» перекладалась на плечі селян, які й самі бідували. До того ж продовольчі картки інвалідів Вітчизняної війни отоварювались часто заміниками справжніх продуктів – ячним порошком, воблою, кількою, пряниками і т.п. [24].

Нарком соціального забезпечення УРСР В.А. Муратов дійшов висновку, що створені на місцях спецмагазини, відділи і їдальні для інвалідів Вітчизняної війни перетворилися в місця крадіжок і мухлювання. Нефондові продуктові товари використовувалися не за призначенням, тобто не доходили до фронтовиків. Обслуговування інвалідів І групи на дому так і не було організовано. Ось лише один із багатьох прикладів безсоромного обкрадання інвалідів Вітчизняної війни. В Комінтернівському районі Харкова в магазині для інвалідів Вітчизняної війни № 2 завідувача Левандовська за вказівкою заврайхарчторгу Гадчевського продавала призначені для інвалідів хлібні вироби, крупу, горілку та інші дефіцитні продукти на базарі. Із отриманої суми 23 745 крб. продавщиця 20 тисяч віддала Гадчевському [24].

Таким чином, життя українських інвалідів Вітчизняної війни в повоєнний період було вкрай несприятливим. Радянською державою вживались заходи з метою вдосконалення системи соціального забезпечення покалічених фронтовиків. Однак державний механізм не справлявся із завданнями, оскільки виявився неготовим до різкого зростання контингенту інвалідів. Повоєнне українське суспільство було відсторонене комуністичною владою від вирішення проблем інвалідів. Тому боротьбу за власне виживання і за утвердження своєї людської гідності сотні тисяч фронтовиків-інвалідів вели, в основному, самостійно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945 – 1953 / РАН. Институт российской истории. – М., 2000. – 229 с.
2. Кононенко В.В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945 – 1953 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ін-т історії України. – Київ, 2004. – 20 с.
3. Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945 – 2000 рр.). – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 250 с.
4. Гаврилов В.М. Соціальне становище сільськогосподарського населення у 1943 – 1953 рр. (за матеріалами областей Північного Лівобережжя України): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Нац. у-т Києво-Могилянська академія. – Київ, 2004. – 26 с.
5. Лисенко О.Є. Підсумки Другої світової війни та Україна // Український історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 128-138.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 12. – Арк. 33.
7. ЦДАВО України. – Ф. Р – 2. – Оп. 7. – Спр. 510. – Арк. 6-7.
8. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 12. – Арк. 33.
9. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность – 1945 – 1953. – М., 1999. – С. 29, 70-71, 30.
10. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 1.
11. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 5. – Арк. 32.

12. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 384. – Арк. 64-65.
13. Збірник законодавчих та нормативних матеріалів по пенсійному забезпеченню / Склали: Слободянский М.С., Гітман Ш.С. / Під загальною редакцією Міністра соціального забезпечення Української РСР Ананченка Ф.Г. – К., 1949. – 455 с. – С. 24.
14. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 5. – Арк. 13.
15. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 40. – Арк. 122.
16. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 4. Арк. 9.
17. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 26. – Арк. 50.
18. ЦДАВО України. – Ф. Р 2. – Оп. 7. – Спр. 510. Арк. 19.
19. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 7.
20. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 10.
21. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 11.
22. Ананченко Ф.Г. О работе органов социального обеспечения Украинской ССР. – К., 1948. – С. 16-17.
23. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 10. – Арк. 153.
24. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 17.
25. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 3. – Спр. 10. – Арк. 7.

Г.Н. Гордиенко

Инвалиды Отечественной войны в УССР в 1942 – 1948 гг.

В статье раскрывается содержание мероприятий Советского государства относительно социального обеспечения инвалидов Отечественной войны в послевоенный период. Анализируется эффективность деятельности государственных структур, направленной на улучшение положения инвалидов-фронтовиков.

G.M. Gordienko

The Invalids of Patriotic War in YSSR in 1942 – 1948 yy.

The contents of the measures of the Soviet State on public welfare the Patriotic War invalids in a post-war are period disclosed in the article. The efficiency of state structures directing to the improvement of combatant-invalids situation is analysed.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2008.